

DE VBSP EN DE MASTERGROEP SOCIALE INTERVENTIE

BAMA: IS DIT BELEID OF IS EROVER NAGEDACHT?¹

TOESPRAAK BIJ DE WERKCONFERENTIE 'MASTEROPLEIDING SOCIALE INTERVENTIE', TE 'S-HERTOGENBOSCH, 28 NOVEMBER 2001

Prof. dr Ton Notten

Vrije Universiteit Brussel, Educatieve Faculteit Amsterdam, voorzitter VBSP²

1. Beleidsvacuum en beleidsscenario's

1.1. De wettelijke kaders: grenzen en mogelijkheden

Een medio 2001 verschenen rapport van de TU Twente maakte duidelijk hoe de zaken er voor staan.³ De overheid volgt, de universiteiten lijden aan intern én onderling gekrakeel, de hogescholen ondernemen nog niet zoveel. Geen van de drie constatering is een half jaar later nog helemaal terecht.

Eerst de **overheid**. De wettelijke kaders zijn inmiddels bekend - zie de twee wetsontwerpen over bama en accreditatie. Er komt geen nieuwe wet, maar de WHW wordt op onderdelen bijgesteld. De Nederlandse minister en de Vlaamse collega Vanderpoorten gaan het een en ander afstemmen wat betreft accreditatie. Beiden zijn liberaal, dus dat lukt wel. De kwadrant-filosofie - universiteit en hbo kunnen beide w.o. en hbo aanbieden⁴ - plus de aangewezen instellingen, plus iedere andere aanbieder, mits geaccrediteerd: afzonderlijke opleidingen, niet instellingen worden geaccrediteerd.

De **universiteiten** laten inderdaad een variëteit aan inzichten zien, rond thema's als: terug naar het oude kandidaats-doctoraal systeem, of juist niet, hoever gaat de 'Angelsaksische oriëntatie' (al dan niet met inbegrip van de instandhouding van disciplinair georganiseerde 'faculteiten', vgl het vouchersysteem), de marktcompleteid van de bacheloropleiding (of juist de typisch Angelsaksische brede bachelor gevolgd door een specialistische master-opleiding), gehele/gedeeltelijke financiering van de master (of vermarkting vs verpaupering), en afgrenzing ten opzichte van de hogescholen. Samengevat: de bama als grabbelton? Oude wijn in nieuwe zakken vs omgekeerd. (zie de gestarte discussie in het blad **Pedagogiek**, jaargang 2001).

De **hogescholen** maken zich de minste zorgen. Zij willen de universiteiten-gelijke erkenning, eventueel samenwerking met deze, en een ondernemende marktconformiteit. In met name het laatste worden zij hierin door de overheid en de werkgevers ondersteund: geen andere gefinancierde masteropleidingen dan de zgn 'voortgezette' en/of 'maatschappelijk relevante opleidingen', marktgerichte (LLL: lifelong learning) professionalisering door kenniskringen en lectoraten. Loert er een tegenstelling of slechts een onderscheid tussen marktconformiteit en maatschappelijke relevantie?

1.2. De Angelsaksische lokroep weerstaan?

Zou men echt **het** Angelsaksische voorbeeld volgen dan zouden er generieke bacheloropleidingen komen (aangeboden door **liberal arts colleges**) die studenten completeren met een of enkele **majors**. Weg met het onderscheid tussen hogescholen en universiteiten! Een complete, generalistische, academische **undergraduate** die voorbereidt tot maatschappelijke functies, eventueel gevolgd door een specialistische, praktische **graduate** of masteropleiding - die behoudens enige verplichte cursussen, door studenten zelf wordt samengesteld met behulp van een voucher-systeem, uit het aanbod van de **departments**.

Uiteraard bestaat **het** Angelsaksische systeem niet. Er zijn grote verschillen binnen/tussen Amerikaanse en Britse **universities**, klassieke, gewone en **discount** en **corporate universities**, slechte en hoogstaande **colleges**, een harde en conjunctuurgevoelige **master**-markt en uiteraard concurrerende accreditatiesystemen.

Zover zal het in Nederland en Vlaanderen, vanwege de gevestigde belangen op alle niveaus, voorlopig niet komen. Het is de vraag of de 29 ministers die de Bologna-verklaring in 1999 tekenden, werkelijk die intentie hadden of zelfs maar deze consequenties van hun handtekening inzagen. Waarschijnlijk niet. Het Nederlandse binaire systeem en het voorgestane kwadrant-model gaan er in elk geval dwars tegenin, het Vlaamse ternaire systeem krijgt de nodige verbouwing. Waar al dan niet wordt samengewerkt en/of vernieuwd vormt het welbegrepen eigenbelang de leidraad.

1.3. Wat dan wel? Een voorbeeld

Ook deze omwenteling laat in Nederland op zich wachten. Wat we in de komende jaren zullen zien zijn:

- aan de universiteiten: gevarieerde bachelor-opleidingen die vele kolen en geiten sparen, en weinig of geen algemeen-vormende, **academic** bachelor-opleidingen met een beperkte specialisatie maar die zowel toegang verlenen tot de arbeidsmarkt als tot de gespecialiseerde (praktische) masteropleidingen binnen dezelfde faculteiten
- aan de hogescholen: beroepsgerichte, tot breed toepasbare ('leren leren') competenties voorbereidende opleidingen, en naast vele commercieel interessante ook een beperkt aantal 'maatschappelijk relevante' masteropleidingen.

Universitaire bachelor-opleidingen blijven als 'incompleet' voorgesteld worden, hbo-opleidingen juist als het tegenovergestelde. Over en weer verschansingen dus.

Het feit dat de minister er, binnen een goeddeels gehandhaafd binair systeem, van uitgaat dat de hbo-master-opleidingen geaccrediteerd zullen worden volgens de DVC-criteria impliceert een bepaald toekomstig type master-opleidingen: de (postinitiële én de voortgezette) opleiding draagt bij (1) tot onafhankelijke oordeelsvorming, (2) tot methodisch en gedisciplineerd werken, grensoverschrijdend zelfs, (3) tot de competentie van het analyseren van complexe problemen en de toepassing van de resultaten daarvan in innovatieve contexten, en aan dit proces leiding geven, (4) tot beleidsmatig denken (de

zgn. **helicopter view**), (5) tot professionele communicatie over verworven kennis en vaardigheden, en (6) moet de opleiding ervoor zorgen dat afgestudeerden hun 'professioneel handelen' bijhouden: professionals dienen zich op de hoogte te blijven stellen van nieuwe ontwikkelingen (LLL). Boven-disciplinair, dat wel, maar ook specialistisch.

De vereniging waarvan ik voorzitter ben - een platform van overleg, discussie en belangenbehartiging - heeft haar leden uit de hbo-opleidingen Pedagogiek, een traditie die met de zgn. MO-opleidingen teruggaat tot 1925. De oude MO A-opleidingen zullen in de toekomst bachelor-opleidingen worden, de oude MO B-, d.w.z. de huidige HKP/**master**-opleidingen.⁶ Grofweg bereiden we ons wat betreft de HKP/master-opleiding in twee opzichten op voor:

- intern: door het aanleggen van een aantal **DVC-like** gemeenschappelijke uitgangspunten en fundamenteën waarop de acht (over het land verspreide) hogescholen fraai kunnen variëren, met thema's als zorg/welzijn, orthopedagogiek, opleidingskunde en onderwijs- en jeugdbeleid: samenhang en diversiteit dus
- extern: door voor stimulerende, goede contexten te zorgen, met - uiteraard - het behoud van de eigen identiteit.

2. Sociale Interventie en de drie i's: Interdisciplinaire, internationale en inter-institutionele samenwerking - oftewel, hoe over de eigen schaduw te springen?

Om het tweede gaat het me. Ik stel voorop dat het SI-initiatief verrassend en gedurfd is. 'Onverwachte coalities', zoals Geert van der Laan zei. Ik ontwaar drie thema's waarin het SI-initiatief van vandaag enigszins kan voorzien:

Breder én dieper - De HKP-als-master-opleiding is behalve een opvoedkundige (P) ook een brede opleiding (HK). Zij moet pedagogisch zijn, verdiepend dus, maar ook inter- en bovendisciplinair, breder dus. De traditionele instapvoorwaarden tot de HKP, ex art 7.4.4 WHW, worden per 1 september 2002 verrijkt met ruimere assessment-faciliteiten, wat tevens deze verbrede professionaliteit kan versterken. Tegelijkertijd mag de HKP haar 'voortgezette' karakter niet schrappen. De HKP blijft een (bekostigde) voortgezette opleiding, ze wordt geen (niet-bekostigde) post-initiële opleiding.

Zelfstandigheid in samenwerking - Het algemener karakter van de HKP-als-masteropleiding kan haar tot een interessante partner maken van verwante vervolgoopleidingen. 'Zelfverantwoordelijke zelfbepaling', om het maar eens geijkt pedagogisch uit te drukken, blijft voor de voortgezette Pedagogiek-opleiding een vitaal uitgangspunt - om inhoudelijke en strategische overwegingen.

Professionalisering als voorwaarde voor accreditering - De minister en de HBO-Raad zijn van mening dat het zonder een ingrijpende professionalisering van de masterdocenten (de inrichting van zgn. kenniskringen van 10 tot 15 docenten) niks wordt met de accreditering. Vanaf 2001 worden daarom 60 lectoren benoemd (met opgevoerde aantallen voor de komende jaren), een soort hbo-hoogleraren die het proces van inhoudelijke verdieping en verbreding moeten 'aansturen'. LLL, kenniscentra, dienstverlening en on-

derzoeksbeleid (met inbegrip van een promotiebeleid) kunnen, gezien de DVC-criteria en de reikwijdte van de lectoren (één lector per 5000 studenten) alleen breed worden gerealiseerd. Opnieuw: het moge duidelijk zijn dat al te marktconforme leeropdrachten riskant zijn; die gevaren zijn reëel indien slechts lectoren zouden worden aangetrokken uit de (hogere of management-segmenten van de) beroepspraktijk. Hoe breed en hoe specifiek mag/moet de taak van de Sociale Agogiek/Pedagogiek-lectoren zijn? Valt er steun te verlenen in de vorm van combi-benoemingen van lectoren en (bijzonder) hoogleraren?⁷

Thematisch zijn er legio mogelijkheden voor zulke verbreding, verdieping, samenwerking en professionalisering: kenniseconomie en LLL, grootstedelijk onderwijs- en jeugdbeleid, kansen en risico's, sociale integratie en sociale interventie, **practitioner as researcher**.

3. Nogmaals: enkele beleidsmatige scenario's. Hoe over de eigen schaduw te springen?

De invulling van dit soort thema's vereist een ruimheid van geest die met drie begrippen goed getypeerd is: interdisciplinaire, internationale en inter-institutionele samenwerking. De VBSP is bereid het denken dat in de SI-master-groep gestart is verder te ondersteunen, en daaraan mede vorm en inhoud te geven.

De mooiste samenwerking is overigens die welke beide partners voordelen oplevert - of, in lijn met het **prisoners' dilemma**, beiden zo weinig mogelijk nadelen berokkent. Het gaat erom, in de gedachten van Norbert Elias, (1) door middel van gemeenschappelijke voorzieningen (2) zgn. 'interdependentieketens' (de vierde i) te organiseren tussen partijen, die zich niet per se in gelijke mate interesseren voor externe risico's en die de verleiding voelen om deze gevaren individueel, en niet collectief te lijf te gaan. Die verleiding wordt vandaag in elk geval weerstaan.

Ik heb het dan nog slechts over risico's, niet over uitdagingen. Het SI-initiatief zoals ik dat versta heeft meer dan één oogmerk - ziedaar ook mijn motief om aan het masters-initiatief deel te nemen. Ten eerste gaat het erom de grenzen te verkennen tussen de pedagogische en sociaal-agogische wetenschappen en vakgebieden. Verder wil het initiatief de inhoudelijke samenwerking binnen het binaire hoger onderwijs in Nederland en Vlaanderen aanmoedigen. Kenniskringen (inter- en bovendisciplinaire) kunnen er enige vaart mee krijgen, en uitstekende cursisten wordt de mogelijkheid geboden tot het verrichten van onderzoek en het voorbereiden van een proefschrift; de behoudzuchtige gedachte dat alleen het w.o. onderzoek doet, en het hbo slechts van de toepassingen daarvan gebruik maakt prijkt opnieuw in beide wetsontwerpen van de minister - terwijl de huidige WHW allang de mogelijkheid dat men in het hbo innovatief, handelingsgericht etc. onderzoek doet - ten behoeve van de opleidings- en de beroepspraktijk - allang bevat.⁸ Het wordt, tenslotte, tijd dat er naast de KNAW-onderzoekscholen vergelijkbare en meer flexibele hbo-w.o.-innovatiescholen komen.⁹

Naast dit SI-initiatief is er de mogelijkheid om suggesties te doen ten behoeve van de benoeming van lectoren. Stellig kan een 'SI-coördinerend orgaan' hierin mede een rol spelen.

Bij al dit moois moeten we realistisch en sceptisch blijven. Mevrouw Nijenhuis (CvB) en Andries Baart hebben daarop al gewezen. In elk geval vier punten betreffende de vormgeving vragen om opheldering:

- wat wordt de inter-instellingen-vormgeving van de masteropleiding SI? Hoe vinden accreditering en diplomering plaats? Is een **corporate university** een interessante optie?
- wat wordt de **core business**: onderzoeks- en/of beroepsgericht?
- valt er te denken aan een **commitment** van deelnemende instellingen op een gemeenschappelijke basis, met de mogelijkheid van wetenschappelijke en/of beroepsgerichte diversificatie?
- valt het initiatief te zien als een 'netwerk van netwerken'?

[ook gepubliceerd in **Masteropleiding Sociale Interventie. Verslagboek werkconferentie 's-Hertogenbosch 28 november 2001**, onder redactie van Initiatiefgroep Masters Sociale Interventie. Het verslagboek is op te vragen bij g.donkers@hsbos.nl]

¹ Vrij naar wijlen Jan Schaefer, banketbakker, wethouder van Amsterdam, Tweede-Kamerlid en staatssecretaris.

² VBSP: Vereniging tot Bevordering van de Studie der Pedagogiek

³ Zie: www.utwente.nl/cheps/publications/ (23 p.)

⁴ 'Kwadrant', d.w.z. in principe kunnen in Nederland de twee instellingstypen - universiteit en hogeschool - wetenschappelijke en hoger-beroepsopleidingen aanbieden. In Vlaanderen zijn er grofweg, met uitzondering van bv. de sociaal-agogische opleidingen, drie typen hoger onderwijs: hogeschoolopleidingen van één cyclus (3 jaar), hogeschoolopleidingen van twee cycli (5 jaar - gelijkgesteld aan een universitaire opleiding) en de universitaire opleidingen die traditioneel zijn opgebouwd uit twee kandidaatsjaren en twee of drie jaar licentiaatstudie. De verbouwing van het hoger onderwijs in Vlaanderen zou wel eens ingrijpend kunnen worden nu de minister de hbo- en w.o.-instellingen verplicht tot regionale samenwerking. In Nederland wordt samenwerking toegestaan. Neem UHA ('Universiteit Hogeschool Amsterdam') te Amsterdam, de beoogde fusie van de Hogeschool van Amsterdam en de Universiteit van Amsterdam, en haar drie toekomstige onderwijstypen. Stel u een Venn-diagram voor: de universitaire cirkel ('wetenschap') die de hbo-cirkel ('beroepsvoorbereiding') ten dele overlapt ('beroepsgericht onderzoek en de innovatieve toepassing daarvan').

⁵ Anton Zijderveld: 'BaMa-circus is gerommel in de marge', NRC-Handelsblad, 1 november 2001 [rede tot HBO-Raad].

⁶ HKP: Hoger Kaderopleiding Pedagogiek, sinds de HBO-Wet de opvolger van de MO B-opleiding Pedagogiek

⁷ Zoiets kan bijvoorbeeld geschieden in samenhang met de suggestie die het bestuur van de VBSP deed aan de HBO-Raad, het MAG-gebiedsbestuur (VSNU) en enkele hogescholen die de HKP in hun pakket hebben om gelijktijdige dubbelbenoemingen van lectoren bij het HBO en (bijzonder) hoogleraren bij 'buur'-universiteiten tot stand te brengen.

⁸ Art. 1.3.2 WHW.

⁹ Wat zou het niet mooi zijn om een gedeeld pedagogisch-sociaal-agogisch kenniscentrum in het leven te roepen!